

Edukacja medialna – rola w Kościele i kierunki rozwoju

Media literacy – the role in the Church and the trends of development

Mirosław Chmielewski CSsR

Wstęp

Spośród istotnych czynników wpływających na przemiany społeczne należy wskazać nowoczesne media, rozwijające się w przyspieszonym tempie pod wpływem rozwoju technologii cyfrowych i komunikacyjnych. Jedną z płaszczyzn życia społecznego, która pod wpływem mediów ulega globalnym przemianom jest edukacja. Środki społecznego przekazu tworzą dotąd nieznane możliwości edukacyjne, informacyjne, komunikacyjne i rozrywkowe, ale także generują zagrożenia w różnych płaszczyznach życia współczesnego człowieka. Tym samym dzisiejsze media rodzą coraz to nowe pola edukacyjne, które wręcz obligują do zdobywania nowej wiedzy, kształcenia nowych kompetencji, a sam proces wychowania stawiają w nowych kontekstach. Dlatego od wielu lat dostrzegana jest, zarówno przez nauki społeczne, filozoficzne a także teologiczne, paląca potrzeba alfabetyzacji (*literacy*) i formacji medialnej użytkowników, twórców i odbiorców przekazów medialnych.

Celem artykułu jest próba syntetycznego spojrzenia na rzeczywistość edukacji medialnej przede wszystkim z perspektywy nauk teologicznych, szczególnie teologii pastoralnej i teologii środków społecznego przekazu. Wiąże się z tym potrzeba określenia roli formacji medialnej¹ we współczesnym Kościele oraz wskazania kierunków jej rozwoju. W realizacji postawionych w artykule celów badawczych uwzględnione zostaną określone okoliczności i perspektywy podjętej w niniejszym tekście problematyki. Bezpośrednim kontekstem jest współczesne nauczanie Kościoła o nowej ewangelizacji, które w wielu miejscach odnosi się do eklezjalnej doktryny medialnej. Inną perspektywą jest przekaz wiary i głoszenie Ewangelii współczesnemu uczestnikowi komunikacji medialnej, szczególnie w świecie mediów społecznościowych. Prezentowany tekst jest także próbą podsumowania dotychczasowych teologiczno-pastoralnych badań jego autora

---

¹ W artykule terminy „edukacja medialna” i „formacja medialna” są traktowane synonimicznie.

w obszarze edukacji medialnej. Metody jakie zostaną zastosowane to krytyczna analiza dokumentów i literatury przedmiotu oraz metoda syntezy.

1. Wokół terminu *edukacja medialna*

Edukacja medialna to termin, którego znaczeniu poświęca się wiele uwagi. Specjaliści z różnorodnych dziedzin nauki poszukują dla niej nie tylko miejsca, ale i określonej pozycji. Pojęcie *media literacy* często jest rozumiane jako kompetencja medialna i/lub edukacja medialna. Tak pojmowane jest w dyrektywie unijnej dotyczącej audiowizualnych usług medialnych². Twórcą tak uktętego sformułowania jest kanadyjski jezuita o. J. Culkin, który wraz ze swym przyjacielem M. McLuhanem uważał, że media tworzą nowy język całych społeczeństw, „którego <alfabetu>, a następnie <literatury> należy się uczyć”³. Fundamentem do zrozumienia mediów jest wg McLuhana poznanie ich języka⁴. Z tego powodu właśnie edukacja medialna jest nauką języka i gramatyki mediów⁵. Wart zauważenia jest fakt, że w angielskiej, francuskiej i polskiej wersji przywoływanej dyrektywy termin *media literacy* rozumiany jest odmiennie. W ujęciu angielskim⁶ *media literacy* to „kompetencja medialna będąca wynikiem edukacji medialnej”, w wariancie francuskim⁷ to „edukacja do mediów”, zaś w języku polskim rozumie się go jako „umiejętności korzystania z mediów”⁸. W tym miejscu należałoby jeszcze odnotować, iż w literaturze spotyka się także inne określenia tego pojęcia. Są to między innymi „medialna piśmienność”, „medialna erudycja”, „medialna ogląda”⁹, „alfabetyzacja medialna”, „umiejętność czytania i tworzenia

---

² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich Motyw 47, w: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013&from=PL> [07.02.2019].

³ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, Warszawa 2013, s. 29-30.

⁴ Zob. M. McLuhan, *Zrozumieć media: przedłużenia człowieka*, Warszawa 2004, s. 33-35.

⁵ Zob. P. Drzewiecki, *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej. Program nauczania edukacji medialnej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*, Warszawa–Otwock 2010, s. 13, w: http://otworzksiazke.pl/images/ksiazki/media_aktywni/media_aktywni.pdf [08.02.2019].

⁶ Directive 2010/13/eu of the european parliament and of the council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services. Motyw 47, w: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013&from=PL> [07.02.2019].

⁷ Directive 2010/13/ue du parlement européen et du conseil du 10 mars 2010 visant à la coordination de certaines dispositions législatives, réglementaires et administratives des États membres relatives à la fourniture de services de médias audiovisuels. Motyw 47, w: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013&from=PL> [07.02.2019].

⁸ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r.

⁹ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna*, s. 29-30.

mediów”, „zdolność do analizy, oceniania, wartościowania i tworzenia komunikatów medialnych”¹⁰ czy „świadomość mediów”¹¹.

Upowszechniony w literaturze naukowej termin *media literacy* jest silnie zakorzeniony w kulturze i tradycji kręgu anglojęzycznego, jednak wychodzi on także poza jego zasięg. Można się spotkać z alternatywnym stosowaniem tego pojęcia odnoszącego się do mediów i technologii medialnych. Za przykład może posłużyć ujęcie amerykańskiego stowarzyszenia National Association for Media Literacy Education, które posługuje się trzema różnymi pojęciami w omawianym kontekście: 1. „*media literacy* jako umiejętność kodowania i dekodowania treści symbolicznych przekazywanych za pośrednictwem mediów oraz syntetyzowania, analizowania i tworzenia treści medialnych, 2. *media education* jako uczenie się, jak posługiwać się mediami (*study of media*), włączając w to własne doświadczenia oraz tworzenie przekazów medialnych, 3. *media literacy education* jako obszar edukacji medialnej zajmujący się kształceniem umiejętności związanych z *media literacy*”¹². Za ostatnim rozumieniem – *media literacy education* opowiada się rosyjski medioznawca i badacz edukacji medialnej A. Fedorov. Jego zdaniem termin ten jest najlepszą syntezą różnych kierunków edukacji medialnej¹³. Należy dodać, iż obecnie zaleca się ujmowanie edukacji medialnej i informacyjnej (informatycznej) integralnie. W *Deklaracji Paryskiej edukacji medialnej i informacyjnej w erze cyfrowej* z 2014 roku zaproponowano nowy termin Media Information Literacy (MIL) – edukacja medialna i informacyjna¹⁴. Opublikowany w 2014 roku *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych_2014*¹⁵ także jednoznacznie sugeruje poszerzenie przedmiotu badań i praktyki edukacji medialnej o obszar mediów cyfrowych. Należy przypuszczać, że ze względu na dynamiczny rozwój technologii cyfrowych i medialnych desygnaty przynależące do terminu *edukacja medialna* będą permanentnie ewoluowały.

---

¹⁰ S. Dylak, *Kompetencje medialne jako ważny nurt edukacji humanistycznej*, w: *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy = Media competences in the society of knowledge*, red. W. Skrzydlewski, W. Strykowski, Poznań 2004, s. 99.

¹¹ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna*, s. 142.

¹² NAMLE, w: <https://namle.net/publications/media-literacy-definitions/> [08.02.2019].

¹³ Por. A. Fedorov, *Media and Information Literacy Education Dictionary*, Moscow 2017, w: <https://www.ifap.ru/library/book564.pdf>, s. 3; 17-18.

¹⁴ UNESCO, *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*, w: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf [08.02.2019]. Zob. E. Murawska-Najmiec, *Media and Information Literacy Trendy*, w: <http://www.krrit.gov.pl/drogowskaz-medialny/aktualnosci/news,1544,media-and-information-literacy-trendy.html> [08.02.2019].

¹⁵ Fundacja Nowoczesna Polska, *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych_2014*, w: http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014.pdf [08.02.2019].

2. Interdyscyplinarny charakter edukacji medialnej

Edukacja medialna jest przedmiotem badawczym wielu obszarów współczesnej nauki. Jest ona eksplorowana szczególnie przez różne dyscypliny z dziedziny nauk społecznych (psychologia, socjologia, pedagogika, nauki o komunikacji społecznej i mediach) oraz przez nauki teologiczne (teologia pastoralna, teologia komunikacji, teologia mediów). Jak zauważa A. Ogonowska, edukacja medialna, będąc interdyscyplinarną naukową dyscypliną teoretyczną oraz nauką stosowaną, korzysta z dorobku nauk wyżej wymienionych, ponadto z osiągnięć filmoznawstwa, komunikologii, wiedzy o kulturze, politologii, teorii literatury, historii sztuki, antropologii czy estetyki¹⁶. Względy metodologiczne nie pozwalają na przedstawienie wszystkich kontekstów naukowych edukacji medialnej. Dlatego w niniejszym opracowaniu spośród wielu dyscyplin badających edukację medialną, zostaną zaprezentowane treści, odnoszące się przede wszystkim do nauk teologicznych. Taki wybór jest podyktowany teologiczno-pastoralnym kontekstem podjętego obecnie tematu.

Relatywnie nową subdyscypliną pedagogiki jest pedagogika mediów. W toku poszukiwań naukowych wypracowano pola i kierunki badawcze, metody i relacje z innymi dyscyplinami naukowymi¹⁷. Przedmiotem zainteresowań pedagogiki mediów jest: dydaktyka mediów, wychowanie do mediów i poprzez media, techniki medialne, nauka o mediach oraz badania medialne. W ramach tej subdyscypliny uprawiana jest edukacja medialna, dla której dyrektywy są wypracowywane poprzez badanie procesów i zjawisk przebiegających w środowisku medialnym¹⁸. Jak zauważa T. Huk, przywołując myśl W. Strykowskiego „pedagogika medialna tworzy silny związek z edukacją medialną, który polega na tym, że pedagogika medialna, jako nauka badająca media, tworzy bazę merytoryczną, metodologiczną i kadrową do realizacji edukacji medialnej jako praktyki – nauczania mediów”¹⁹. Obszar badawczy pedagogiki medialnej praktykowanej w Polsce definiowany jest przez różnych badaczy najczęściej wieloaspektowo. Jednym z nich jest uczenie mediów, wychowanie do mediów, uczestnictwo mediów w wychowaniu, czyli

---

¹⁶ A. Ogonowska, *Edukacja medialna: ziemia wciąż nieznaną?...*, „Kultura. Społeczeństwo. Edukacja” 2012 nr 1, s. 175; Por. R. Matusiak, *Edukacja medialna w wybranych państwach Europy*, „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2018 nr 1, s. 10.

¹⁷ Por. W. Osmańska-Furmanek, M. Furmanek, *Pedagogika mediów*, w: *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, t. 3, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006, s. 295. Nie jest to przedmiotem badań w niniejszym tekście, ale należy zauważyć, iż w polskiej literaturze przedmiotu stosowane są dwa określenia: *pedagogika mediów* i *pedagogika medialna*, nawet jak u powyższych autorów jako synonimy.

¹⁸ Por. Tamże s. 297-298. Zob. W. Strykowski, M. Kąkolwicz, S. Ubermanowicz, *Kompetencje nauczycieli edukacji medialnej*, „Neodidagmata” 29/30: 2008, s. 58.

¹⁹ T. Huk, *Pedagogika medialna. Aspekty społeczne, kulturowe i edukacyjne*. Kraków–Katowice 2014, s. 17.

edukacja medialna. Jej kształt formowany jest przez podejmowane w różnym zakresie obszary badawcze w ramach pedagogiki medialnej²⁰.

Jednym z zasłużonych dla polskiej pedagogiki mediów jest A. Lepa, którego propozycja naukowa czerpie także z teologicznej nauki Kościoła o wychowaniu i mediach jako jednego ze źródeł uprawianej przez niego pedagogiki mass mediów²¹. Propozycja pedagogiki mass mediów, która de facto jest jego koncepcją edukacji medialnej, na pierwszym miejscu akcentuje wymiar antropologiczny i humanistyczny a przedmiot badawczy ujmuje personalistycznie. Interesuje go wychowanie „żywego człowieka” wobec rzeczywistości mediów. A. Lepa definiuje pedagogikę mass mediów jako naukę, która „opracowuje naukowo zasady formowania u wychowanków prawidłowego odbioru środków masowego komunikowania [...] jest to teoria wychowania do mass mediów”²².

Naukowym tropem A. Lepy podążył P. Drzewiecki, który podejmując refleksję naukową w obszarze edukacji medialnej w kontekście medioznawczym i teologicznym przedstawił własną propozycję w obszarze edukacji medialnej. Interdyscyplinarność edukacji medialnej wybrzmiewa w wielu jego pracach, szczególnie w publikacji pt. *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*²³. Klasyfikując edukację medialną nadaje jej charakter humanistyczny i definiuje ją jako wychowanie do korzystania z mediów²⁴. P. Drzewiecki w swoich pracach badawczych poddając analizie wieloaspektowe sytuacje edukacyjne w szkole, w rodzinie czy w Kościele lokalnym (parafii) wypracował wiele cennych naukowych i praktycznych wskazań, odnoszących się do edukacji medialnej. Można je wielorako aplikować w praktykę wychowawczą i formacyjną²⁵. W pedagogice medialnej uprawianej w kontekście eklesjalnym eksponuje się wartości chrześcijańskie, dlatego jak zauważył A. Lepa należy w odpowiednim stopniu uwzględniać w jej pracach elementy teologii i filozofii, „ponieważ są to podstawowe odniesienia dla katolickiej pedagogiki mass mediów”²⁶. W rozwoju edukacji medialnej badacze uczynili jeszcze jeden krok wprzód, czyniąc edukację medialną przedmiotem refleksji w dziedzinie teologii.

Do czasu reformy nauki i szkolnictwa wyższego (2018 r.) teologia przynależała do obszaru nauk humanistycznych. W rozporządzeniu do nowej ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, ustalona została nowa dyscyplina: nauki

---

²⁰ Por. W. Strykowski, *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, red. S. Juszczyk, Toruń 2002, s. 18-22.

²¹ Por. A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 1999, s. 29.

²² Tamże, s. 33.

²³ P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*. Warszawa 2013.

²⁴ Tamże, s. 27.

²⁵ Por. M. Chmielewski, recenzja książki: P. Drzewiecki, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*. Dom Wydawniczy Elipsa: Warszawa 2013 ss. 265, w: „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2013), s. 133-136.

²⁶ A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, s. 31.

teologiczne²⁷. Do nauk teologicznych, obok nauk biblijnych, teologii systematycznej przynależy także teologia pastoralna (rozumiana w sensie szerokim). W obszar pastoralny wchodzi m.in. takie teologiczne nauki, jak np.: katechetyka, homiletyka, duszpasterstwo rodzin, teologia pastoralna w sensie ścisłym i wiele innych. Do powyższego katalogu przynależy także teologia ewangelizacji, teologia komunikacji oraz teologia środków społecznego przekazu (teologia mediów). Analiza rozwoju badań naukowych w dziedzinie nauk teologicznych wskazuje, iż spośród wielu nauk teologicznych, których przedmiotem badawczym są media (m.in. teologia moralna, teologia dogmatyczna) refleksja nad nimi najbardziej wpisuje się w pola badawcze teologii pastoralnej.

Za takim ujęciem przemawiają prowadzone dotąd badania naukowe. Wskazują one m.in. na interdyscyplinarny charakter zarówno teologii pastoralnej (rozumianej w sensie szerokim) tak co do przedmiotu, jak i stosowanej metodologii badań naukowych. Zdaniem R. Kamińskiego, wręcz z natury teologii pastoralnej wynika konieczność prowadzenia zarówno badań o charakterze multidyscyplinarnym (odniesienie do badań prowadzonych przez inne dyscypliny; następowanie po sobie; „seryjny monolog”), interdyscyplinarnym (wzajemna zależność między teologią pastoralną a naukami empirycznymi; kroczenie wspólnie; „paralelny dialog” pomiędzy dyscyplinami; wspólny cel, różne metody) oraz intradyscyplinarnym („teologiczne i empiryczne metody badawcze i wyniki badań łączą się w jedną metodyczną i metodologiczną całość”)²⁸. H. Seweryniak zwraca uwagę, iż we współczesnych badaniach teologicznych eksploruje się pola z pogranicza teologii i innych nauk. Jego zdaniem teologia jest „dyscypliną graniczną, z oknami otwartymi na nauki humanistyczne – historię, filozofię, lingwistykę, psychologię, socjologię, etnologię i im podobne”²⁹. Do takiego styku badawczego dochodzi w przypadku podejmowanej refleksji teologicznej nad znakami czasu, do których należą środki społecznego przekazu, a przede wszystkim nowa kultura medialna, generowana przez komunikację medialną oraz nowe fenomeny społeczne i eklezjalne³⁰.

Zadanie badań interdyscyplinarnych w bezpośrednim kontekście ewangelizacyjnym przypomniał środowiskom uniwersyteckim i teologom papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*³¹. Teologia – nie tylko pastoralna – jest wezwana „do dialogu z innymi naukami i ludzkimi doświadczeniami”, którego

²⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. Dz.U. poz.1818.

²⁸ R. Kamiński, *Tożsamość współczesnej teologii pastoralnej*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 59:2012, nr 4, s. 29-30.

²⁹ H. Seweryniak, *Teologia na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1:2010, nr 1 s. 12.

³⁰ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Szybki rozwój*, Watykan 2005; por. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej”, 1(2016), s. 164-168.

³¹ Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Watykan 24 listopada 2013.

celem, jak dalej pisze papież, jest przemyślenie i rozwinięcie w sposób kreatywny nowych sposobów głoszenia Ewangelii (por. EG 133-134). Zatem interdyscyplinarność w kontekście nowej ewangelizacji należy uznać za badawczy pomost dla wielu dyscyplin czy subdyscyplin teologicznych, które wchodzą w dialog z dyscyplinami z innych naukowych dziedzin. Aktualny jest ciągle postulat M. Drożdża o konieczności zaangażowania się Kościoła w interdyscyplinarne pola badawcze mediów „z obszaru filozofii i teologii kultury, socjologii, psychologii i etyki mediów, z obszaru pedagogiki i wychowania, lingwistyki i kulturoznawstwa”³². Krakowski etyk mediów zauważa wręcz obligatoryjną aktywność Kościoła w podejmowaniu wyzwań współczesnej cywilizacji, celem włączenia się w formowanie nowej kultury medialnej dla dobra człowieka³³.

Nie wchodząc w głąb złożonych dyskusji dotyczących genezy i współzależności niektórych przywołanych tutaj dyscyplin oraz ich relacji do nauk z innych dziedzin³⁴, wydaje się, iż najbardziej logicznym i zgodnym z obecnym stanem refleksji naukowej, zarówno w dziedzinie nauk społecznych i nauk teologicznych oraz z obecnym stanem prawnym jest przyjęcie, iż:

a) Teologia środków społecznego przekazu (teologia mediów) jest samodzielną dyscypliną teologiczną w obszarze nauk teologii pastoralnej.

b) Obowiązujące od 2018 roku określenie dyscyplin naukowych w dziedzinie nauk społecznych, gdzie po wielu latach dyskusji i decyzji ministerialnych istnieje dyscyplina naukowa o nazwie „nauki o komunikacji społecznej i mediach”, dają podstawę, idąc za głosem teologów zajmujących się mediami, do przyjęcia w dziedzinie nauk teologicznych nazwy dyscypliny teologicznej „teologia komunikacji i środków społecznego przekazu”. Tym samym nastąpiłoby połączenie

---

³² M. Drożdż, *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura – Media – Teologia” 3:2012 nr 8, s. 59

³³ Por. Tamże.

³⁴ Zdaniem niektórych badaczy teologia mediów jest subdyscypliną teologiczną np. teologii kultury (ujęcie w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego, H. Seweryniak, W. Kawecki – teologia wizualna) lub subdyscypliną teologii ewangelizacji (A. Lewek), czy też ujmowaną z punktu widzenia eklezjotwórczej roli mediów (K. Klauza). Zob. H. Seweryniak, *Teologia na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1:2010, nr 1, s. 9-22. Zob. *Czym jest teologii mediów? Sonda naukowa*, „Kultura – Media – Teologia” 6:2015, nr 20, s. 9-22; P. Drzewiecki, *Ks. prof. Antoni Lewek jako pedagog mediów i praktyk edukacji medialnej*, „Kultura – Media – Teologia” 1:2011, nr 2, s. 78-85; G. Łęcicki, *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*, „Kultura – Media – Teologia” 3:2015, nr 10, s. 8-17; M. Laskowska, *Media i teologia. Kierunki badań teologicznych w ujęciu Magisterium Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 2013, nr 14, s. 137-158. Cenne uwagi natury metodologicznej zob. A. Adamski, G. Łęcicki, *Teologia i nauki o mediach: interdyscyplinarność jako płaszczyzna wspólnej refleksji naukowej o środkach społecznego przekazu*, „Studia Medioznawcze” 64:2016 nr 1, s. 11-19; Zob. *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Kryształizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017; *Teologia środków społecznego przekazu w naukach o mediach*, red. J. Olędzki, Warszawa 2018.

(z korzyścią naukowo-badawczą) w jedną dyscyplinę dotychczasowych badań z zakresu teologii komunikacji i teologii mediów³⁵.

c) Edukację medialną należy lokować jako jedną ze specjalności naukowych teologii komunikacji i środków społecznego przekazu. Tym samym zostałby uznany także teologiczny wymiar edukacji medialnej, respektujący w wymiarze naukowym i badawczym jej naturalne powiązanie z pedagogiką medialną oraz z naukami o komunikacji społecznej i mediach³⁶.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia należy skonstatować fakt, iż metodologia badań zastosowana w edukacji medialnej rozważanej jako subdyscyplina teologii mediów uprawianej w ramach szeroko rozumianej teologii pastoralnej, z powodu przedmiotu badań wykracza również poza metody typowe dla nauk teologicznych. Koniecznym na tym polu badawczym jest odkrywanie nowych miejsc teologicznych, nowych pomocniczych źródeł dla badań w tej dziedzinie. Bez wątplenia środki społecznego przekazu, kultura medialna jawią się jako pełnoprawny *locus theologicus*. Metodologicznie, z punktu widzenia teologii pastoralnej, edukacja medialna będzie sytuowała się na pograniczu subdyscyplin czy specjalności nauk teologicznych: pomiędzy katechetyką, teologią mediów i komunikacji oraz teologią kultury. Natomiast w dziedzinie nauk społecznych znajdzie swoje miejsce w takich dyscyplinach jak: pedagogika, szczególnie pedagogika medialna, nauki o mediach i komunikacji społecznej.

Z perspektywy teologiczno-pastoralnej edukacja medialna jest ujmowana w relacji do całej działalności Kościoła, do jego ewangelizacyjnej misji i aktywności duszpasterskiej, a te rzeczywistości opisuje teologia. Wydaje się zasadnym i ważnym metodologicznie, iż w pracach badawczych nad edukacją medialną nie należy stawiać ostrych granic rozdzielających aspekty teologiczne i pedagogiczne tudzież medioznawcze. Z teologicznego punktu widzenia bowiem uzupełniają się one wzajemnie przez pomost interdyscyplinarności edukacji medialnej, teologii i pedagogiki mediów. W dużej mierze zależy to od tego, do jakich źródeł w danym momencie się odwołujemy, od kontekstu środowiskowego, adresatów edukacji medialnej oraz elementów badawczych, na które zostanie położony akcent. Aspekty teologiczno-pastoralne stają się prymarne, gdy będzie rozważana edukacja medialna w kontekście eklesjalnym, ewangelizacyjnym czy edukacji i formacji religijnej, szczególnie w formie nauczania religii w szkole czy katechezy parafialnej. Wówczas będziemy mieli do czynienia z nurtem badawczym określanym jako *faith-based media literacy education* – edukacji medialnej zorientowanej religijnie³⁷.

---

³⁵ A. Adamski, G. Łęcicki, *Teologia mediów i komunikacji – na styku nauk o mediach oraz nauk teologicznych*, „Studia Medioznawcze” 65:2016 nr 2, s. 16-19.

³⁶ Tamże, s. 18; G. Łęcicki, *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*. „Kultura – Media – Teologia” 3:2015 nr 10, s. 15.

3. Rola formacji medialnej w Kościele

Podstawową misją Kościoła w świecie jest ewangelizacja. Istotnym wymiarem tej misji jest funkcja wychowawcza realizowana w i przez wspólnotę Kościoła. Doniosłość wychowania we współczesnym nauczaniu doktrynalnym Kościoła została podkreślona w soborowej deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*³⁸. Jednym z ważnych kontekstów wychowania jest współczesna kultura, a w niej szczególnie świat środków społecznego przekazu. Przyjmuje się, że problem relacji mass mediów i Kościoła oraz konieczności edukacji w tym wymiarze tematycznie był podejmowany już od encykliki Grzegorza XV *Mirari vos* z 1832 roku. Zagadnienie to było następnie podnoszone przez kolejnych papieży³⁹. W posoborowej doktrynie medialnej Kościoła jednym z wiodących obszarów jest wychowanie do mediów. Określa się je synonimicznie takimi terminami jak: *edukacja medialna* i *formacja medialna*. Oba pojęcia występują w dokumentach Kościoła, chociaż to drugie bardziej oddaje naturę wychowania chrześcijańskiego w Kościele także w kontekście współczesnych mediów⁴⁰. Ze względu na ograniczone ramy niniejszego tekstu, zostaną wyszczególnione tylko wybrane zagadnienia nauki Kościoła, wskazujące na rolę edukacji medialnej w Kościele⁴¹. wskazać

Współczesne nauczanie Kościoła katolickiego dotyczące mediów wskazuje na konieczność edukacji medialnej zarówno osób przygotowujących się do stanu duchownego (formacja podstawowa), jak również osób duchownych (formacja permanentna). Analizując pod tym kątem dokumenty Kościoła, należy zauważyć, iż rozróżnia się trzy poziomy edukacji medialnej już na poziomie formacji w seminariach duchownych. To stopniowanie ma także zastosowanie w kształceniu osób duchownych na etapie formacji stałej oraz względem osób świeckich odpowiedzialnych za dzieło ewangelizacji. Pierwszy poziom to obligatoryjna formacja alumnów jako odbiorców przekazów medialnych. Polega ona na kształtowaniu

³⁷ Por. S. Iaquinto, J. Keeler, *Faith-based Media Literacy Education: A Look at the Past with an Eye toward the Future*, "Journal of Media Literacy Education" 4:1 (2012), s. 12-31.

³⁸ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* 28.10.1965, w: *Sobór Watykański II: Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 314-324.

³⁹ Zob. K. Pokorna-Ignatowicz, *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków 2002, s. 33-137.

⁴⁰ Zob. Z. Chlewiński, *Formacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek, S. Kamiński, T 5, Lublin 1989, kol. 389. Zob. S. Dziekoński, *Formacja chrześcijańska dziecka w rodzinie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2006, s. 21-22; M. Fiałkowski, *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin 2010, s. 19.

⁴¹ Jak zostało wcześniej zaznaczone edukacja medialna jest jedną ze specjalności naukowych teologii mediów i jest rozumiana jako „nauka badająca i określająca sposoby formacji człowieka jako nadawcy i odbiorcy oraz użytkownika przekazów medialnych”. A. Adamski, G. Łęcicki, *Teologia mediów i komunikacji*, s. 18.

ich zmysłu krytycznego, szczególnie kompetencji rozróżniania, oceny i selektywnego wyboru spośród tych przekazów medialnych, które naruszają prawdę i moralność⁴²(por. *Inter mirifica* 16). Drugi poziom – pastoralny, obejmuje przyszłą posługę kapłańską. Winien on zmierzać do doskonalenia u alumnów umiejętności edukatorskich, niezbędnych do formacji wiernych w dziedzinie krytycznego i poprawnego korzystania z mediów. Dodatkowo pożądane byłoby poszerzanie umiejętności posługiwania się środkami społecznego przekazu oraz innymi środkami wyrazu i komunikowania się, które mogłyby wykorzystać w działalności duszpasterskiej. Na tym poziomie należałoby także skupić uwagę na przygotowaniu alumnów do pełnienia ról przewodników odbiorców mediów, doradców, spowiedników, duszpasterzy środowisk ludzi mediów⁴³. Wreszcie trzeci poziom – specjalistyczny – ogniskuje się wokół osób zaangażowanych na polu mediów bądź mających predyspozycje w tej dziedzinie: wykładowców, przyszłych pracowników mediów, rzeczników prasowych. Edukacja na tym poziomie ma także pomóc w wyłonieniu osób szczególnie uzdolnionych w tym zakresie i przygotowaniu ich do posługi w mediach katolickich, biurach prasowych lub innych przestrzeniach medialnych⁴⁴. Zadanie przygotowania medialnego alumnów na tych trzech poziomach należy do wszystkich odpowiedzialnych za formację kapłańską w seminariach duchownych.

Rolę formacji medialnej podkreśla najnowszy dokument Kongregacji ds. Duchowieństwa, dotyczący formacji w seminariach duchownych *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. Na osiem zagadnień charakteryzujących formację ludzką, aż trzy dotyczą środków społecznego przekazu (n. 97-100). Z analizy tego fragmentu dokumentu wynika, iż szeroko rozumiana formacja medialna seminarzystów powinna uwzględniać następujące zagadnienia: teologię mediów, znajomość roli mediów cyfrowych dla ewangelizacji, pogłębienie rozumienia świata medialnego oraz ich odbiorców i twórców, kształcenie kompetencji medialnych, media społecznościowe, troskę o formację duchową w kontekście uczestnictwa w świecie mediów⁴⁵.

---

⁴² Por. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazówki odnośnie do formacji przyszłych kapłanów w zakresie środków społecznego komunikowania*, 19 marca 1986 r., w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. Chrapek, Warszawa 1990, s. 228-269, nr 9.

⁴³ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu: *Instrukcja Duszpasterska „Aetatis nova”*, 22 lutego 1992 r., „L'Osservatore Romano” 1992, t. 13, nr 6, s. 50-59, nr 18.

⁴⁴ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu: *Instrukcja Duszpasterska „Communio et Progressio” (Zjednoczenie i postęp) w sprawie wypełnienia Dekretu Soborowego „Inter mirifica”*. 23 maja 1971 r. „Acta Apostolicae Sedis” 1971, s. 593-656, nr 22, 106; 111; Szeroko problem edukacji medialnej w seminariach duchownych przedstawiają J. Kloch, M. Przybysz, *Edukacja medialna w seminariach duchownych. Dylematy i propozycje*, w: *Człowiek. Media. Edukacja*, red. J. Morbitzer, E. Musiał, Kraków 2012, s. 212-225.

⁴⁵ Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 8 grudnia 2016, Watykan 2016. Zob. D. Sonak, *Formacja ludzka*

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu już w 2002 roku w dokumencie *Kościół a Internet* podkreśliła wagę zdobywania i doskonalenia kompetencji komunikacyjno-medialnych(,) szczególnie w Internecie. Postulat ten wyraziła bardzo klarownie: „Kapłani, diakoni, osoby zakonne i świeccy pracownicy pastoralni powinni posiadać wykształcenie medialne mające zwiększyć zrozumienie wpływu środków społecznego przekazu na jednostki i społeczeństwo oraz nabyć umiejętności przekazu, który odwołuje się do wrażliwości i zainteresowań ludzi kultury medialnej. Obecnie niewątpliwie wymaga to wykształcenia obejmującego Internet, łącznie z jego wykorzystaniem we własnej pracy”⁴⁶. Spośród wielu wypowiedzi papieża Benedykta XVI, wskazujących pilną potrzebę formacji medialnej osób duchownych, warto posłużyć się wypowiedzią zawartą w jednym z jego ośmiu orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu: „Dzięki nowoczesnym środkom przekazu kapłan będzie mógł ukazywać życie Kościoła i pomagać współczesnemu człowiekowi w odkrywaniu oblicza Chrystusa, łącząc umiejętność posługiwania się tymi środkami, jaką zdobył m.in. w okresie formacji, z solidnym przygotowaniem teologicznym i wyrazistą duchowością kapłańską, umacnianą w nieustającej rozmowie z Panem”⁴⁷. Z papieskiej wypowiedzi płynie czytelna myśl o konieczności formacji duchowej w kontekście edukacji medialnej w celu zdobycia kompetencji medialnych, które będą służyć duszpasterskiej obecności w Sieci.

Ostatnie trzy synody powszechne (2012-2018 – o ewangelizacji, o rodzinie i o młodych), dwa odbyte za pontyfikatu papieża Franciszka, w dokumentach przed i posynodalnych każdorazowo zwracają uwagę na tło współczesnej kultury medialnej. W podjętym rozważaniu wartym zauważenia jest fakt, iż w dokumencie końcowym ostatniego synodu (2018), jego autorzy podają niejako trzy kluczowe synodalne węzły. Można przypuszczać, że stanowią one swego rodzaju paradygmaty opisujące współczesny świat młodzieży: środowisko cyfrowe – nowe media, migrację oraz problem wszelkiego rodzaju nadużyć w Kościele (nr 21-30)⁴⁸.

---

prezbiterów w świetle kwartalnika Pastores w latach 1998-2016, Lublin 2018 w: https://repositorium.kul.pl/bitstream/20.500.12153/344/1/Dariusz_Sonak_Formacja_prezbiterow_w_swietle_kwartalnika_Pastorem_w_latach_1999_2016.pdf [15.01.2019], s. 178-179.

⁴⁶ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22 lutego 2002, Rzym 2002, nr 11.

⁴⁷ Benedykt XVI, Orędzia na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa*, w: *Benedykt XVI – orędzia na Światowy dzień Środków Społecznego Przekazu. Warsztat edytorski*, red. G. Umiński, Lublin 2013, s. 56; Zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie*, s. 165-168.

⁴⁸ Por. XV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania. Dokument końcowy*, 27 października 2018, Watykan w: <https://episkopat.pl/dokument-koncowy-synodu-biskupow-mlodzi-uczestnikami-i-wspoltworcami-zgromadzenia/> [07.12.2018], s. 13-14.; por. <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/10/27/0789/01722.html> [09.12.2018], nr 21-30.

Zatem rzeczywistość mediów i technologii cyfrowych jest jednym z podstawowych odniesień duszpasterskich. Jak się wydaje(,) obszar ten wymaga dogłębnego poznania. Zadanie to może urzeczywistnić się między innymi przez formację medialną wszystkich odpowiedzialnych za ewangelizację.

Interesująca poznawczo w kontekście formacji medialnej jest wypowiedź skierowana do biskupów zawarta w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores Gregis O biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*⁴⁹. W numerze 30. tego dokumentu czytamy: „Ewangelizacja kultury i inkulturowanie Ewangelii stanowią integralną część nowej ewangelizacji i tym samym wchodzi w zakres obowiązków biskupa. Nawiązując zatem do niektórych moich poprzednich wypowiedzi, Synod potwierdził: «Wiara, która nie staje się kulturą, nie jest wiarą w pełni przyjętą, w pełni przemyślaną i wiernie przeżywaną»⁵⁰. Mając na uwadze wypowiedzi Benedykta XVI, który postrzega kulturę medialną, jak nowy cyfrowy kontynent, na którym ma się inkulturować Ewangelia, rodzi się wymóg poznania tego świata przez wszystkich ewangelizatorów. W praktyce duszpasterskiej oznacza to potrzebę szeroko rozumianej formacji medialnej⁵¹. Do powyższego katalogu wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat jej roli należałoby dodać nauczanie poszczególnych Kościołów lokalnych, szczególnie Kościoła w Polsce. Jego głos w tej dziedzinie jest znaczący, jednakże ze względu na ramy przestrzenne niniejszego opracowania⁵² ich przywołanie nie jest możliwe.

Wagę formacji medialnej, szczególnie kształcenie kompetencji medialnych nauczycieli religii potwierdzają także badania naukowe. Po raz pierwszy w Polsce zbadano poziom kompetencji medialnych świeckich nauczycieli religii. Dokonano tego w archidiecezji lubelskiej. Przeprowadzono je w ramach działalności naukowej Katedry Współczesnych Form Przekazu Wiary w KUL. Projekt badawczy został zrealizowany przez mgr lic. Agnieszkę Szajdę pod kierunkiem ks. dra hab. J. Woźniaka i dra M. Chmielewskiego⁵³. Wyniki badań potwierdzają konieczność kształcenia i pogłębiania nabytych już kompetencji medialnych nauczycieli religii. Niezbędne jest uzupełnienie programu nauczania i formacji tej grupy nauczycieli tak na etapie formacji podstawowej, jak i permanentnej.

⁴⁹ Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores Gregis. O biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Watykan 2003, w: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20031016_pastores-gregis.html [15.01.2019].

⁵⁰ Tamże, nr 30.

⁵¹ Zob. M. Chmielewski, *Kultura medialna jako wyzwanie...*

⁵² Formacja medialna jest także przedmiotem refleksji w wielu dokumentach posynodalnych ogólnopolskich jak i wielu polskich diecezji, np.: II Polski Synod Plenarny, II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985, IV Synod archidiecezji Warszawskiej (1989-2003), III Synod Gdański, I Synod Archidiecezji Białostockiej (1989-2000), Synod Archidiecezji Poznańskiej (2004-2008), II Synod Diecezji Siedleckiej.

⁵³ A. Szajda, *Kompetencje medialne nauczycieli religii archidiecezji lubelskiej w świetle dokumentów Kościoła i badań własnych. Studium z edukacji medialnej*. Lublin 2018, mps.

Konieczność ta wynika zarówno z przesłanek teologicznych – nauczanie *Magisterium Ecclesiae* – jak i z badań empirycznych zarówno grona pedagogicznego, jak również współczesnych adresatów katechezy⁵⁴.

4. Wybrane kierunki rozwoju edukacji medialnej – perspektywa teologiczno-pastoralna

Podjmując naukową refleksję nad aktualnym stanem i rolą w Kościele edukacji medialnej z perspektywy teologii pastoralnej i teologii mediów, należy także wskazać dalsze, wybrane kierunki jej rozwoju. Pierwszy z nich związany jest z rozwojem Internetu(,) a szczególnie mediów społecznościowych w bezpośrednim kontekście nowej ewangelizacji. Rozwój tego kierunku badań wydaje się być możliwy poprzez podjęcie kilku zadań. Pierwszym z nich jest ukazanie przestrzeni social mediów jako miejsca ewangelizacji przede wszystkim poprzez formację ewangelizatorów do osobistej interakcji z użytkownikami tych narzędzi oraz budowanie świadomości, że najwyższym stopniem komunikacji wiary jest osobiste świadectwo. Drugim zadaniem jest przekaz wiedzy o interaktywnych sposobach przekazu treści wiary oraz kreowanie poczucia wspólnototwórczej roli social mediów. Trzecie zadanie to inspirowanie odpowiedzialnych za głoszenia słowa Bożego w Kościele, na mocy misji kanonicznej do podejmowania osobistej formacji medialnej, aby stawać się liderami edukacji medialnej także w kontekstach duszpasterskich⁵⁵. W bezpośrednim kontekście powyższego kierunku badań palącą potrzebą eklezjalnej edukacji medialnej jest eksploracja naukowa charakterystyki młodego pokolenia, określanego jako „pokolenie Z”, celem zdefiniowania wyzwań, zadań wychowawczych i dydaktycznych w nauczaniu religii, i w procesie formacji katechetycznej dzieci i młodzieży⁵⁶.

Wobec faktu coraz mocniejszej obecności w przestrzeni medialnej ideologii, które wprost występują przeciw doktrynie Kościoła oraz wydarzeń wyrażających brak tolerancji, prześladowanie chrześcijan przez prowokacje a nawet profanacje *sacrum*, niezbędnym wydaje się rozwój drugiego kierunku edukacji medialnej w perspektywie teologiczno-pastoralnej, czyli medialnej apologii wiary. Ten rodzaj apologetyki powinien być jednym z istotnych wymiarów edukacji medialnej

---

⁵⁴ Pozostaje problem roli edukacji medialnej w rodzinie – wypowiedzi Magisterium Kościoła jednoznacznie podkreślają rolę formacji medialnej i zadania rodziny oraz instytucji wspomagających rodzinę w realizacji zadań formacji medialnej. Wprawdzie obszar ten przynależy tematycznie do artykułu, ale obecnie zwracamy na niego uwagę tylko sygnałnie, ponieważ jest to zagadnienie wielowątkowe i domaga się oddzielnego opracowania.

⁵⁵ Zob. M. Chmielewski, *Media społecznościowe jako narzędzia nowej ewangelizacji*, „Świat i Słowo” 22:2014, s. 213-229; Tenże, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2016), s. 156-178; Tenże, *Ewangelizacyjna misja Kościoła a social media*, „Studia Leopoliensia” 10(2017), s. 191-205.

prowadzonej przez Kościół. Należy podjąć prace badawcze, w celu poszerzenia obszaru kształcenia kompetencji medialnych o jeszcze jedną sprawność w zakresie eklezjalnym, kompetencję apologetyki wiary w bezpośrednim kontekście medialnym. Proponowana umiejętność medialna znajduje swoje szerokie referencje we współczesnej doktrynie medialnej Kościoła, szczególnie w nauczaniu „teologa komunikacji cyfrowej” – Benedykta XVI oraz najnowszym nauczaniu papieża Franciszka na tematy medialne, które można zamknąć w Jego sformułowaniu – „kultura komunikacji”⁵⁷.

Teologiczno-pastoralny rozwój formacji medialnej domaga się podjęcia dalszych badań w obszarze kultury medialnej jako bezpośredniego kontekstu kulturowego misji Kościoła realizowanej w postaci nowej ewangelizacji. Z wielowymiarowego pola badawczego szczególnie należy zwrócić uwagę na kilka tematów badawczych. Pierwszym z nich jest kultura wizualna i proponowana przez teologów kultury i teologów mediów teologia wizualna⁵⁸. Ten obszar badawczy w eksploracjach naukowych edukacji medialnej w kontekście eklezjalnym powinien zaowocować wypracowaniem założeń dydaktycznych kształcenia kompetencji wizualnych (*visual competence*) współczesnych głosicieli Dobrej Nowiny na wszystkich etapach formacji⁵⁹. Drugiego tematu dostarcza analiza biblijnej i teologicznej interpretacji cech i komponentów *kultury medialnej*, dokonana przez Benedykta XVI, która jednoznacznie wskazuje na konieczność wprowadzenia tych treści w eklezjalne kształcenie kompetencji medialnych. Jedną z niezbędnych sprawności winna być umiejętność odczytywania teo-antropologicznego wymiaru komunikacyjnej natury człowieka.

Humanistyczne i teologiczno-pastoralne ujęcie edukacji medialnej wymaga jej odniesienia do wyraźnie określonego systemu aksjologicznego, co jest czwartym kierunkiem rozwoju tej dziedziny. Ten obszar badawczy jest już od wielu

⁵⁶ Zob. M. Chmielewski, *Nowe media – nowe wyzwania wychowawcze dla katechezy*, „Roczniki Teologiczne” 65(2018) z. 11, s. 127-148.

⁵⁷ Por. M. Chmielewski, *Gender według Newsweek Polska. Dyskurs medialny wokół gender na łamach tygodnika Newsweek Polska w kontekście publikacji listu pasterskiego Episkopatu Polski na Niedzielę Świętej Rodziny 2013*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2014), s. 33-45; Tenże. *Akty profanacji i prowokacji wobec sacrum chrześcijan w europejskich mediach. Studium wybranych przypadków*, w: *Sacrum w mediach*, red. M. Chmielewski, M. Jodkowski, D. Sonak, J. Woźniak, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 267-281; Zob. A. Adamski, *Benedykt XVI jako „teolog komunikacji cyfrowej” w świetle jego orędzi na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2016), s. 143-155; R. Nęcek, *Edukacja medialna w nauczani społecznym papieża Franciszka*. Kraków 2016.

⁵⁸ W. Kawecki, *Zobaczyć wiarę: studium obrazu postrzeganego jako komunikacja wiary z perspektywy teologii kultury i teologii mediów*, Kraków 2013; A. Draguła, *Teologia wizualna. Uwagi metodologiczne*, w: *Wierzyć i widzieć*, red. K. Flader, D. Jaszewska, W. Kawecki, i in., Sandomierz 2013, s. 13-29.

⁵⁹ Zob. M. Chmielewski, *Formy edukacji regionalnej w wybranych odcinkach telewizyjnego programu "Ziarno" w latach 2014-2016*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2017), s. 9-25.

lat intensywnie eksplorowany, jednak wraz z rozwojem technologicznym pojawiają się nowe zagadnienia, które należy badać z perspektywy etyki w formacji medialnej⁶⁰. Do tego katalogu można zaliczyć następujące zjawiska i tematy: potrzeba wypracowania linii przewodnich dla aktywnej obecności w Internecie osób duchownych w Kościele w Polsce⁶¹; nowe formy komunikacji w Internecie, szczególnie na urządzeniach mobilnych; etyczne ujęcie Internetu (poszanowanie praw autorskich, prywatności w Sieci); ocena etyczna nowych zjawisk w mediach interaktywnych; ocena etyczna nowych form i metod manipulacji; gromadzenie i analiza danych (Big Data); sztuczna inteligencja – roboetyka⁶².

Przedstawione powyżej kierunki rozwoju edukacji medialnej w obszarze teologiczno-pastoralnym nie wyczerpują rejestru ani kierunków podejmowanych badań, ani tych, które dopiero pojawią się na horyzoncie badawczym. Próba szerszego ich nazwania i opisania wykracza poza ramy przyjętych w niniejszym tekście celów. Zagadnienie to domaga się dalszych badań i całościowych opracowań.

Zakończenie

Przeprowadzone w artykule naukowe analizy z punktu widzenia teologii pastoralnej i teologii mediów, ukazały złożoność rozumienia samego terminu „edukacja medialna”, który w praktyce pedagogicznej i duszpasterskiej Kościoła katolickiego przybiera najczęściej określenie formacji do odbioru mediów i uczestnictwa aktywnego, krytycznego oraz kreatywnego wszystkich członków Kościoła. Szczególnie zaś dotyczy on odpowiedzialnych za dzieło ewangelizacji – duchowieństwo, nauczycieli religii oraz rodziców, których zadaniem jest edukowanie medialne swoich dzieci. Rozwój dyscyplin naukowych, których przedmiotem refleksji jest komunikacja społeczna i media, w tym teologia środków społecznego przekazu, pozwala na zasadne lokowanie interdyscyplinarnej teologiczno-pastoralnej refleksji nad edukacją medialną w obszarze teologii środków społecznego przekazu. Analiza doktryny medialnej Kościoła katolickiego jednoznacznie wskazuje na doniosłe znaczenie formacji medialnej zarówno

---

⁶⁰ Zob. M. Drożdż, *Etyka mediów jako integralna część nauk o mediach*, w: *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Kryształizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017, s. 235-255; Tenże, *Media przestrzeni moralności*, w: *Wartości w mediach – z dolin na szczyty*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, Tarnów 2012, s. 15-38; K. Denek, *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 2000.

⁶¹ Por. M. Chmielewski, I. Durma, R. Kusiak, „Kodeks” *social media dla Kościoła katolickiego w Polsce*. „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2018), s. 146-169; *Dyrektorium dotyczące zasad funkcjonowania w Internecie kościelnych podmiotów publicznych oraz osób duchownych w diecezji warszawsko-praskiej*, Warszawa 2018, w: <https://diecezja.waw.pl/plik.php?name=31288.pdf> [17.11.2018].

⁶² Por. M. Rupniewski, *Rewolucja cyfrowa jako problem etyczny*, „Przegląd Nauk Ekonomicznych” 27/2017, s. 11-20.

w kontekstach kulturowych, ewangelizacyjnych, edukacyjnych, jak i duszpasterskich. Głos Kościoła domaga się wprowadzenia wieloaspektowo rozumianej formacji medialnej szczególnie w system szkolnictwa katolickiego w Polsce, do programów nauczania religii w szkole oraz edukowania medialnego duchowieństwa, nauczycieli religii na wszystkich etapach formacji.

Bibliografia:

Adamski A., *Benedykt XVI jako „teolog komunikacji cyfrowej” w świetle jego orędzi na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2016), s. 143-155.

Adamski A., Łęcicki G., *Teologia i nauki o mediach: interdyscyplinarność jako płaszczyzna wspólnej refleksji naukowej o środkach społecznego przekazu*. „Studia Medioznawcze” 64:2016 nr 1, s. 11-19.

Adamski A., Łęcicki G., *Teologia mediów i komunikacji – na styku nauk o mediach oraz nauk teologicznych*, „Studia Medioznawcze” 65:2016 nr 2, s. 11-20.

Benedykt XVI – orędzia na Światowy dzień Środków Społecznego Przekazu. Warsztat edytorski, red. G. Umiński, Lublin 2013.

Chlewiński Z., *Formacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek, S. Kamiński, T 5, Lublin 1989, kol. 389.

Chmielewski M., recenzja książki: P. Drzewiecki. *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*. Dom Wydawniczy Elipsa: Warszawa 2013 ss. 265, w: „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2013), s. 133-136.

Chmielewski M., *Akty profanacji i prowokacji wobec sacrum chrześcijan w europejskich mediach. Studium wybranych przypadków*, w: *Sacrum w mediach*. Red. M. Chmielewski, M. Jodkowski, D. Sonak, J. Woźniak, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 267-281.

Chmielewski M., Durma I., Kusiak R., „Kodeks” *social media dla Kościoła katolickiego w Polsce*. „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2018), s. 146-169.

Chmielewski M., *Ewangelizacyjna misja Kościoła a social media*. „Studia Leopoliensia” 10(2017), s. 191-205.

Chmielewski M., *Formy edukacji regionalnej w wybranych odcinkach telewizyjnego programu "Ziarno" w latach 2014-2016*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2017), s. 9-25.

Chmielewski M., *Gender według Newsweek Polska. Dyskurs medialny wokół gender na łamach tygodnika Newsweek Polska w kontekście publikacji listu pasterskiego Episkopatu Polski na Niedzielę Świętej Rodziny 2013*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2014), s. 33-45.

Chmielewski M., *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1(2016) s. 156-178.

Chmielewski M., *Media społecznościowe jako narzędzia nowej ewangelizacji*, „Świat i Słowo” 22(2014), s. 213-229.

Chmielewski M., *Nowe media – nowe wyzwania wychowawcze dla katechezy*, „Roczniki Teologiczne” 65(2018) z. 11, s. 127-148.

Czym jest teologii mediów? Sonda naukowa, „Kultura – Media – Teologia” 6:2015, nr 20 s. 9-22.

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* 28.10.1965, w: *Sobór Watykański II: Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 314-324.

Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 2000.

Directive 2010/13/ue du parlement européen et du conseil du 10 mars 2010 visant à la coordination de certaines dispositions législatives, réglementaires et administratives des États membres relatives à la fourniture de services de médias audiovisuels. Motyw 47, w: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013&from=PL> [07.02.2019].

Draguła A., *Teologia wizualna. Uwagi metodologiczne*, w: *Wierzyć i widzieć*, red. K. Flader, D. Jaszewska, W. Kawecki, i in., Sandomierz 2013, s. 13-29.

Drożdż M., *Etyka mediów jako integralna część nauk o mediach*, w: *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017, s. 235-255.

Drożdż M., *Media przestrzeni moralności*, w: *Wartości w mediach – z dolin na szczyty*, red. A. Baczyński, M. Drożdż, Tarnów 2012, s. 15-38.

Drożdż M., *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura – Media – Teologia” 3:2012 nr 8, s. 55-60.

Drzewiecki P., *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, Warszawa 2013.

Drzewiecki P., *Ks. prof. Antoni Lewek jako pedagog mediów i praktyk edukacji medialnej*, „Kultura – Media – Teologia” 1:2010 nr 2, s. 78-85.

Drzewiecki P., *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej. Program nauczania edukacji medialnej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*, Warszawa–Otwock 2010, w: http://otworsziazke.pl/images/ksiazki/media_aktywni/media_aktywni.pdf [08.02.2019].

Dyrektorium dotyczące zasad funkcjonowania w Internecie kościelnych podmiotów publicznych oraz osób duchownych w diecezji warszawsko-praskiej, Warszawa 2018, w: <https://diecezja.waw.pl/plik.php?name=31288.pdf> [17.11.2018].

Dziekoński S., *Formacja chrześcijańska dziecka w rodzinie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2006.

Fedorov A., *Media and Information Literacy Education Dictionary*, Moscow 2017, w: <https://www.ifap.ru/library/book564.pdf> [14.12.2018].

Fiałkowski M., *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologicznopastoralne*, Lublin 2010.

Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Watykan 24 listopada 2013.

Fundacja Nowoczesna Polska, *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych 2014*, w: http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014.pdf [08.02.2019].

Huk T., *Pedagogika medialna. Aspekty społeczne, kulturowe i edukacyjne*. Kraków–Katowice 2014.

Iaquinto S., Keeler J., *Faith-based Media Literacy Education: A Look at the Past with an Eye toward the Future*, „Journal of Media Literacy Education” 4:1(2012), s. 12-31.

Jan Paweł II, List apostolski *Szybki rozwój*, Watykan 2005.

Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores Gregis. O biskupie służącym Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Watykan 2003, w: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20031016_pastores-gregis.html [15.01.2019].

Kamiński R., *Tożsamość współczesnej teologii pastoralnej*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 59: 2012 nr 4, s. 29-30.

Kawecki W., *Zobaczyć wiarę: studium obrazu postrzeganego jako komunikacja wiary z perspektywy teologii kultury i teologii mediów*, Kraków 2013.

Kloch J., Przybysz M., *Edukacja medialna w seminariach duchownych. Dylematy propozycje*, w: *Człowiek. Media. Edukacja*, red. J. Morbitzer, E. Musiał, Kraków 2012, s. 212-225.

Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 8 grudnia 2016, Watykan 2016.

Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazówki odnośnie do formacji przyszłych kapłanów w zakresie środków społecznego komunikowania*, 19 marca 1986 r., w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. Chrapek, Warszawa 1990, s. 228-269, nr 9.

Laskowska M., *Media i teologia. Kierunki badań teologicznych w ujęciu Magisterium Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 2013 nr 14, s. 137-158.

Lepa A., *Pedagogika mass mediów*, Łódź 1999.

Łęcicki G., *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*. „Kultura – Media – Teologia” 3:2015 nr 10, s. 8-17.

Matusiak R., *Edukacja medialna w wybranych państwach Europy*, „Kongwistyka i Media w Edukacji” 2018 nr 1, s. 9-19.

Nęcek R., *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*. Kraków 2016.

McLuhan M., *Zrozumieć media: przedłużenia człowieka*, Warszawa 2004.

Murawska-Najmiec E., *Media and Information Literacy Trendy*, w: <http://www.krrit.gov.pl/drogowskaz-medialny/aktualnosci/news,1544,media-and-information-literacy-trendy.html> [08.02.2019].

Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017.

Ogonowska A., *Edukacja medialna: ziemia wciąż nieznaną?...*, „Kultura. Społeczeństwo. Edukacja” 2012 nr 1, s. 173-191.

Osmańska-Furmanek W., Furmanek M., *Pedagogika mediów*, w: *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, t. 3, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006, s. 295-312.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22 lutego 2002, Rzym 2002.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu: *Instrukcja Duszpasterska „Aetatis nova”*, 22 lutego 1992 r., „L'Osservatore Romano” 1992, t. 13, nr 6, s. 50-59.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu: *Instrukcja Duszpasterska „Communio et Progressio” (Zjednoczenie i postęp) w sprawie wypełnienia Dekretu Soborowego „Inter mirifica”*. 23 maja 1971 r. „Acta Apostolicae Sedis” 1971, s. 593-656.

Pokorna-Ignatowicz K., *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków 2002.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. Dz.U. poz.1818.

Rupniewski M., *Rewolucja cyfrowa jako problem etyczny*, „Przegląd Nauk Ekonomicznych” 27/2017, s. 11-20.

Seweryniak H., *Teologia na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1:2010, nr 1 s. 9-22.

Sonak D., *Formacja ludzka prezbiterów w świetle kwartalnika Pastores w latach 1998-2016*, Lublin 2018 w: https://repozytorium.kul.pl/bitstream/20.500.12153/344/1/Dariusz_Sonak_Formacja_prezbiterow_w_swietle_kwartalnika_Pastorem_w_latach_1999_2016.pdf [15.01.2019], s. 178-179.

Strykowski W., Kąkolewicz M., Ubermanowicz S., *Kompetencje nauczycieli edukacji medialnej*, „Neodidagmata” 29/30: 2008, s. 55-75.

Strykowski W., *Rola mediów i edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie*, „Chowanna” 46:2002, nr 1, s. 111-122.

Strykowski W., *Pedagogika o edukacji medialna w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, red. S. Juszczyk, Toruń 2002, s. 13-24.

Szajda A., *Kompetencje medialne nauczycieli religii archidiecezji lubelskiej w świetle dokumentów Kościoła i badań własnych. Studium z edukacji medialnej*. Lublin 2018, mps.

Teologia środków społecznego przekazu w naukach o mediach., red. J. Olędzki, Warszawa 2018.

UNESCO, *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*, w: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf [08.02.2019].

XV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania. Dokument końcowy*, 27 października 2018, Watykan w: <https://episkopat.pl/dokument-koncowy-synodu-biskupow-mlodzi-uczestnikami-i-wspoltworcami-zgromadzenia/> [07.12.2018]. <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/10/27/0789/01722.html> [09.12.2018].

Słowa kluczowe:

edukacja medialna, formacja medialna, teologia mediów, social media, kultura medialna, doktryna medialna Kościoła

Key words:

media literacy, media formation, media theology, social media, media culture, media doctrine of the Church

Summary

The article aims to attempt a synthetic look at the reality of media literacy, first and foremost from the perspective of theological sciences, in particular the pastoral theology and the theology of means of social communication in a direct ecclesial context. This is connected with the need to define its role in the contemporary Church and its place in the current division of scientific fields and disciplines, as well as to indicate the trends of media literacy development and tasks that the Polish Church faces in this area. The contemporary teaching of the Church on the new evangelisation, which – in many places – has implications for the ecclesiastical doctrine of the media, constitutes the immediate context of the undertaken research. The issue under study has been presented in the following areas: 1. Around the concept of media literacy, 2. Interdisciplinarity of media literacy, 3. The role of media formation in the Church, 4. Selected trends of development of media literacy in an ecclesial context.